

Veres Valér–Raț Cristina–Tobias Andrada

A községi szintű depriváció vizsgálata három erdélyi megyében, figyelemmel a roma kisebbség hátrányos helyzetére

Kivonat

A tanulmány a „United Networks – integrált kezdeményezés hátrányos helyzetű közösségek felzárkóztatásáért” című projekt keretében készült, amelyet a Gyulafehérvári Caritas – Szociális Gondozás iroda partnerségben a Babeș–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munkásképző Karával, valamint a Maros, Hargita és Kovászna Megyei Szociális Ellátási és Gyermekvédelmi Vezérgazgatóságokkal és a Caritas Norvégiával közösen folytatott 2015 májusától 2016 decemberéig. Ezen írásunk célja elsősorban módszertani, azaz bemutatni két egymást kiegészítő makrostatisztikai index felépítését (anyagi depriváció- és munkanélküliség-index, illetve lakhatási deprivációindex) és ezek összevetését két hasonló jellegű indexekkel, pontosabban a D. Sandu (2002) által használt községi szintű fejlődési indexszel és a Teșliuc, Grigoraș és Stănculescu (2016) által használt település-szintű marginalizációs indikátorokról (2016). Mindhárom index által felvázolt kvantitatív képet összevetettük kvalitatív helyzetjelentésekkel, amelyek polgármesterekkel, iskolaigazgatókkal, szociális munkásokkal és mediátorokkal készült interjúkra és helyszíni megfigyelésre alapulnak. 20 székellyföldi községet látogattunk meg ezzel a céllal.

A kutatási kérdésünk arra keresi a választ, hogy az az indikátorrendszer, amely hivatalos statisztikai adatokon alapul, mennyire mutatja a szegény és/vagy marginalizált zónákat a kvalitatív módszerrel vizsgált, a terepen tapasztalható helyzethez képest, valamint a helyi, projektbeli tapasztalatok mennyire igazolták vissza a statisztikai adatok által mutatott helyzetet. Különös figyelmet fordítunk a hátrányos helyzetű romák által lakott falurészekre, illetve ezek társadalmi és területi marginalizált helyzetére.

Kulcsszavak: település-szintű deprivációs index, roma hátrányos helyzet, Erdély, Székelyföld

Abstract. An Enquiry Over Local Level Deprivation in Rural Areas from Three Transylvanian Counties, with Focus on the Marginalization of the Roma Ethnic Minority

The present study has been carried out within the framework of the project “United Networks. Integrated initiative for the social inclusion of marginalized communities” led by the Caritas – Social Work Organization Alba-Iulia in partnership with the Babeș–Bolyai University Cluj–Napoca, the Mures, Harghita, and Covasna County Directorates for Social Assistance and Child Protection, and Caritas Norway between May 2015 and December 2016.

Our primary purpose is methodological: to construct two complementary macro-level indexes (an index of housing deprivation and an index of low income and unemployment), and compare them with similar, earlier indexes such as the index of community development (Sandu, 2000) and the index of local-level deprivation elaborated by Teșliuc, Grigoraș és Stănculescu (2016). We confront the statistical portraits drawn by these indexes with the results of qualitative fieldwork consisting of

interviews with mayors, school principals, social workers, school mediators, etc., and ethnographic observations in twenty rural communities from the central part of historical Transylvania.

We investigate to what extent these composite indicators based on official statistical data regularly reported by local or county-level authorities could reveal the existence of deprived and marginalized settlements, as shown by our qualitative research in these localities. Conversely, we explore whether the results of the qualitative research converge with the statistical data. We pay special attention to the parts of villages inhabited mostly by Roma families, and their situation of social and spatial marginalization and severe deprivation.

Keywords: local level deprivation index, Roma deprivation, Transylvania, Szeklerland

BEVEZETŐ¹

A szegénység és kirekesztés térbeli kutatása és ábrázolásának problematikája jól tükrözi az társadalmi egyenlőtlenségeket képző folyamatok komplexitását és többszintűségét. A falu-város szakadék, a roma szegregáció és történelmi hátrány kérdése, a térségek változó fejlesztési dinamikája és ritmusa, a generációs különbségek és ezenbelül leginkább a gyermekek helyzete – mind olyan kérdéseket vetnek fel, amelyekre szinte lehetetlen válaszolni egy térbeli elemzés hiányában.

A jelen tanulmány célja, hogy bemutasson egy alternatív kísérletet a falusi szegénység feltérképezésére, amely közszégi szinten rendszerességgel gyűjtött adatokra alapszik, és ezáltal lehetővé teszi a szegénységindikátorok periodikus mérését és az elszegényedési/fejlődési folyamatok hosszú távú követését. Kísérletünk csak egy szűkebb területre irányult, és Közép-Románia három megyéjét fedte le (Maros, Hargita és Kovászna), amely nagyjából a történelmi Székelyföld és részben a Szászvidék területeit tartalmazza. A statisztikai mutatók létrehozásához a 2015-ös közintézményi adatokat, illetve a 2011. évi népszámlálás eredményeit használtuk. Ezeket kiegészítve, 2016 nyarán kvalitatív terepkutatást végeztünk a térség húsz községében, amely által rá tudtunk világítani a falvak, illetve falurészek közötti különbségekre és az esetleges szegregációs folyamatokra, amelyek tovább mélyítik a szegénységet és a (gyakran térbeli) leszakadást, amely leginkább a roma kisebbség rétegeit érinti.

Hasonlóan más regionális vagy országos szintű gazdasági, illetve társadalmi térképezéshez, a mi esetünkben is az elsőrendű indíttatás egy szociálpolitikai beavatkozás elősegítése volt. Pontosabban a Gyulafehérvári Caritas – Szociális Gondozás iroda által koordinált *United Networks*:

1 Ezúton is szeretnénk megköszönni a Gyulafehérvári Caritas – Szociális Gondozás iroda munkatársai folytonos segítséget a kutatás eredményes lezajlása érdekében, illetve a Maros, Hargita és Kovászna Megyei Szociális Ellátási és Gyermekvédelmi Vezérigazgatóságok, a Munkaügyi Vezérigazgatóságok, a Szociális Ellátási Felügyelőségek és a Tanfelügyelőségek szakszerű közreműködését. Köszönjük a polgármesterek, kancellárok, szociális munkások, iskolaigazgatók, tanárok, egészségügyi és iskolai mediátorok, illetve a deprivált közösségekben élő családok ránk szánt idejét és nyitottságát. A tanulmányban bemutatott térképeket Moldovan Aura készítette, közreműködését köszönjük. Nem utolsósorban, köszönjük a szakmai lektorok javaslatait tanulmányunk végleges formájának kialakítása érdekében.

*Integrált kezdeményezés hátrányos helyzetű közösségek felzárkóztatásáért*² program, amelyben partnereink voltak a Maros, Hargita és Kovászna Megyei Szociális Ellátási és Gyermekvédelmi Vezérgazgatóságok, illetve a Caritas Norvégia. A program legfőbb célkitűzése a térségi szociális összefogás megerősítése volt. Három község esetében, mint pilotprogramok, a hátrányos helyzetű és szegregált roma közösségeket bevonó tevékenységek és projektek lettek kidolgozva, hangsúlyal az iskoláskorú roma gyermekek helyzetére. További tizenöc község polgármesteri hivatala részt vett a hálózati munkában, amely a térség szociális problémáira fókuszált.³

Bár empirikusan csak egy aránylag kis területet fed le, kutatásunk megengedi egy közelebbi és árnyaltabb kép alkotását a térségben létrejött hátrányos helyzetű zónákról. Módszertani szempontból a kvantitatív, községszintű feltérképezési eljárásunkat ki lehet terjeszteni országos szintre, a javasolt indikátorrendszer alapján. Az indikátorok kiválasztását és az összetett indexek statisztikai megbízhatóságát már részletesen bemutattuk egy előző írásban (Raţ, Tobias és Veres, 2015), ezért most csak a leglényegesebb aspektusokat ismertetjük újra, a tanulmány könnyebb olvashatósága érdekében. A munkanélküliséget és anyagi rászorultságot mérő indexünk egyik legfőbb erénye, hogy olyan indikátorokból épül, amelyek havi rendszerességgel vannak jelente helyi szinten (község, illetve város), így ezek gyűjtése nem igényel külön költséget, és akár hónapról hónapra is lehet vizsgálni ezek alakulását. Ez különösen fontos lehet, ha szociális és gazdasági beavatkozások eredményeit próbáljuk követni közép- és hosszú távon. A lakhatási deprivációt mérő indexünk a népszámlálási adatokra épül, tehát ezek csak tízévente mérhetők. Figyelembe véve, hogy az infrastruktúra javítása csak hosszú távon képzelhető el, ez a tízéves időtávlat nem annyira korlátozó, és az indikátorok hozzáférhetősége ismét egy fontos előny. Tehát mindkét index aránylag egyszerűen és naprakészen építhető fel, megengedve a helyi önkormányzatoknak és a megyei/nemzeti közintézményeknek, hogy kisebb költségvetés esetében is feltérképezhessék a község-/városszintű alaphelyzetet és mérhessék annak változásait, alakulásait.

Jelen írásunk egy komparatív módszertani elemzést végez az utóbbi években Romániában alkalmazott falusizzegénység- és szegregáció-feltérképezési módszerekről és eredményekről, összevetve ezeket a kvalitatív terepkutatásunk következtetéseivel húsz falusi község helyzetéről. Célunk nem egy bizonyos indikátorrendszer validálása, hanem a különböző módszertant és eltérő indikátorokat alkalmazó kutatások eltérő eredményeinek feltárása és elemzése, ezek komplementaritását aláhúzva.

- 2 United Networks: Inițiativă integrată pentru incluziunea socială a comunităților marginalizate [Integrált kezdeményezés hátrányos helyzetű közösségek felzárkóztatásáért], projekt kód PEH 100, 05/H/SEE/30.04.2015 szerződés (2015. 1. 5-től 18 hónapos futamidővel) a RO10 – CORAI Program támogatásával, amelyet a Fondul Român de Dezvoltare Socială adminisztrált a Grant SEE 2009-2014 keretében. <http://www.caritas-ab.ro/hu/UnitedNetworks> (2017. 8. 2).
- 3 A közös tevékenységek tartalmaztak regionális és megyei tapasztalatszeréket a helyi szinten észlelt depriváció és társadalmi kirekesztés témakörében, amely leginkább a roma családokat érinti, képzéseket a szociális gazdaság terén, a társadalmi és fejlesztési projektek előkészítéséhez, illetve az általunk végzett kutatások részletes bemutatását. Bővebb információk a program két tájékoztató füzetében: http://caritas-ab.ro/sites/default/files/United-networks/manual_de_bune_practici_hu_low.pdf és http://caritas-ab.ro/sites/default/files/United-networks/manual_de_bune_practici_2017_hu.pdf (2017. 8. 4.).

A TÖBBDIMENZIÓS, HALMOZOTT DEPRIVÁCIÓ FELTÉRKÉPEZÉSE ROMÁNIÁBAN

A többdimenziós, halmozott depriváció feltérképezésének többéves múltja van Európában,⁴ belérv a Közép-Kelet-európai térséget is. A romákat érintő társadalmi kirekesztés és intergenerációs hátrányos helyzet problematikáját elemző tanulmányok többsége figyelmet szán ezen folyamatok térbeli megnyilvánulásaira is (Zamfir és Zamfir, 1993; Ladányi és Szelényi, 2004; Sandu, 2005; Ladányi és Virág, 2009; Ladányi et al., 2010; Vincze, 2013; Vincze és Hossu, 2014; Horváth, 2017). A népszámlálási adatok alapján térségünkben a rendszerváltás után először a magyarországi Társadalomkutató Intézet (TÁRKI) kutatócsoportja végzett egy részletes feltérképezést a szegregált, hátrányos helyzetű roma „etnikai gettók”-ról, ezáltal irányvonalat adva későbbi kutatásokhoz (Kertesi és Kézdi, 1997). A közelmúltban, az Európai Bizottság által támogatott *The Territorial Dimension of Social Exclusion in Europe* nemzetközi együttműködésben végzett kutatás keretében Czirfusz et al. (2013) a szegénység és társadalmi kirekesztés többdimenziós mutatórendszerét alakította ki (jövedelem, szociális szolgáltatások, társadalmi környezet és politikai részvétel), amely a folyamatok térbeli megnyilvánulását is figyelemmel kíséri az Európai Unió területén. A szerzők kitérnek arra, hogy a többdimenziós depriváció mérésében fontos figyelembe venni a vizsgált terület etnikai összetételét, így például Magyarországon a romák arányát (Czirfusz et al., 2013: 25). A kutatás folytatásaként, a Világbank szakértői közreműködésével, létrehoztak hét Közép- és Kelet-európai ország számára (köztük Románia is) NUTS-2- és NUTS-3-szintű szegénységi és társadalmi kirekesztettségi térképeket, amelyek összeállítására az országos népszámlálási adatokat ötvözték az Eurostat által szolgáltatott *Labour Force Surveys* és *EU-SILC*-adatokkal⁵ (Simler, 2016).

Románia esetében, szociálpolitika és területfejlesztési szempontból, nagy valószínűséggel a legbefolyásosabb falusi szegénységgel és kirekesztettséggel kapcsolatos kutatást a Világbank szakértői csoportja végezte a közelmúltban: *A marginalizált rurális zónák atlasza* (Teşliuc, Grigoraş, Stănculescu, 2016). Az *Atlasz*ban marginalizáltak itélt települések előnyben részesülnek több olyan pályázati kiírásban, amelyet az Európai Unió nyitott meg az inklúzió elősegítése és a szegénység csökkentése céljából, mint például a humán erőforrási vagy az infrastrukturális támogatási alapok. Hasonló módon, politikai felhasználást kapott a Világbank szakértői által készített *Városi marginalizált zónák atlasza* (Swinkles, Stănculescu, Anton, Koo, Man, Moldovan, 2016). A két *Atlasz* különböző módszertant alkalmaz, mi most csak a vidéki (rurális) települések esetében használt módszerre összpontosítunk.

4 Valószínűleg a legismertebb és legösszetettebb módszert a Nagy-Britanniában szociálpolitikai céllal alkalmazott *English Multiple Deprivation* tartalmazza, amelyet a *UK Department for Communities and Local Government* számol, egyetemi szakemberek segítségével. Lásd például a 2015-ben publikált jelentést, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465791/English_Indices_of_Deprivation_2015_-_Statistical_Release.pdf (2015. 12. 15.).

5 EU-SILC, azaz European Union Survey on Incomes and Living Conditions in Europe, lásd <http://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions> (2017. 8. 5.).

Az *Atlasz* a 2011-es népszámlálási adatokat használta, lebontva ezeket népszámlálási körzetekre (szektorokra), amelyek a Románia rendszerben átlagosan kb. 200 személyt tartalmaznak; viszont számottevő eltérések vannak a körzetek/szektorok méreteit illetően. A szerzők kifejtik, hogy a falusi szektorok 5,3%-a nagyon kicsi (kevesebb mint 50 személy él ott), illetve 1%-a meglehetősen nagy (több mint 500 személyt tartalmaz). Az elemzésükből a nagyon kicsi szektorokat kizárták (Teşliuc et al., 2016: 12). A marginalizált rurális zónát a szerzők úgy definiálják, mint „a falu belterületében lévő (intravilan) kompakt zóna (népszámlálási szektor) amelyben alacsony humán tőkével rendelkező személyek laknak, kevés a bevallott munkahelyek száma és a lakhatási körülmények nem megfelelőek, más rurális környezetben élő lakosokhoz képest” (Teşliuc et al., 2016: 20). Ezen definíció alapján, a következő indikátorrendszert építették fel:

1. táblázat. *A Világbank szakértői csoportja által felépített indikátorrendszer a marginalizált rurális zónák feltérképezésére*

Dimenzió	Indikátor	Érték, amely felett egy zóna (népszámlálási szektor) marginalizáltnak számít
Humán tőke	Azon 15–64 év közötti személyek aránya, akik maximum 8 osztályt (általános iskolát) végeztek	59,3%
Munka	Azon 15–64 év közötti személyek aránya, akik nem dolgoznak hivatalosan mint fizetett alkalmazottak vagy magánvállalkozók, illetve nincsenek beiskolázva sehová	72,1%
Lakhatás (bármely három indikátor egyike)	Villanyárammal nem rendelkező lakások arány	2,7%
	Túlszűfolt lakások aránya (Eurostat-definíció)	23,6%
	Vízellátással nem rendelkező lakások arány	87,9%

Forrás: Teşliuc et al., 2016: 21.

Minden dimenzió esetében, egy zóna akkor számított hátrányos helyzetűnek, ha az indikátor értéke alapján a szektor az országos rurális népszámlálási szektorok között a legrosszabb (azaz legmagasabb) 20%-ban volt. A lakhatási indikátorok esetében, a legrosszabbnak (azaz legmagasabbnak) 10%-ban kellett lennie. Így egy relatív indikátorrendszer lett kidolgozva, amely csak részben alkalmas nemzetközi összehasonlítások létrehozására. Viszont lehetővé teszi a különbségtételt a hátrányos helyzetű zónák között ezen dimenziók mentén, pl. egy zóna lehet hátrányos helyzetű lakhatás szempontjából, de aránylag jó helyzetű munkavállalás szempontjából. Ha egy zóna mindhárom dimenzió mentén hátrányos helyzetű, akkor marginalizáltnak számít a szerzők módszertana alapján. Így Romániában 2244 rurális népszámlálási szektor számított marginalizáltnak, és ezekben összesen több, mint 564 000 személy él (Teşliuc et al., 2016: 22).

A falusi depriváció népszámlálási körzetek szerint való mérése és ennek gazdasági és szociálpolitikai felhasználása előzőleg is ismert volt Romániában. Ennek egyik legjobb példája a Nem-

zeti Vidékfejlesztési Program (AFIR), amely a falvak, illetve a népszámlálási körzetek (szektor) szintjén mért szegénység alapján prioritizálta a benyújtott támogatási pályázatokat a 2007–2013-as stratégiai fejlesztési szakaszban.⁶ Az adatok azonban nem voltak a legmegfelelőbbek, hiszen a 2001. évi népszámlálásra alapoztak, amely 2007-re már igencsak elavultnak számított. Továbbá, a szegénységet és társadalmi kirekesztést az Eurostat-módszertan alapján mérték, amely a szegénységet mint relatív deprivációt definiálja az országos medián jövedelmek alapján (az egy főre jutó családi jövedelem 60%, a családtagok korcsoport szerinti súlyozása szerint – *equivalence scale*), és ezáltal alábecsüli a szegénységben élő és dolgozó családok helyzetét, és leginkább a gyermekszegénység mértékét Romániában. Az akkori Nemzeti Szegénységcsökkentő Bizottság (CASPIIS) munkáját tíz évre rá, a 2011. évi népszámlálási adatok alapján a Világbank egy másik munkacsoportja vizsgálta (Simler et al., 2014), de az általuk mért helyi szintű szegénység másodrendű szempont maradt a marginalizációs indikátorokkal szemben. Viszont érdemes megemlíteni, hogy az adatok alapján 992 község tartalmaz marginalizált közösségeket, és ezenbelül 410 a legszegényebb községekhez tartozik (Teşliuc et al., 2016).

Más megközelítésből, de egyes dimenziók szempontjából hasonló indexet épített Dumitru Sandu (2011), amelyet ugyancsak a Világbank csapata vett át később mint szakpolitikai (policy) eszközt. A Világbank változatában, a *Lokális humán fejlődési index* (LHDI) négy fő dimenzióra alapul: *humán tőke* (a helyi lakosság általános iskolai végzettsége), *egészségtőke* (a születéskor várható élettartam), *életerőtőke* (a 18 év feletti lakosság átlagéletkora) és az *anyag tőke* (a lakások átlagos hasznos felülete, a földgazellátás helyi szinten és magántulajdonban lévő gépkocsik ezer lakosra – ezen három indikátort egy összetett indexben szintetizálták). Faktorelemzés segítségével súlyozták az összeállított index dimenzióit. Az eredmények robusztussága érdekében az 1000 főnél kisebb településeket kivették a mintából.

Sandu (2011) eredeti indexe, a *Lokális Társadalmi Fejlődési Index – LSDI* (2011), tartalmazza az első három dimenziót, de az *életerőtőke* esetében az alsó életkor-határt leviszi 14 évre, illetve a három lakhatásra vonatkozó indikátort külön-külön illeszti be a végső indexbe. Ugyancsak fontos, hogy az index a település méretét is számba veszi, hiszen a nagyobb települések strukturális okokból általában jobb fejlődési potenciállal rendelkeznek. Amint azt Sandu is hangsúlyozza, az LSDI nem a helyi szintű deprivációt méri. Továbbá, mivel ugyanazt az indikátorrendszert használja városok és falvak esetében is, ezért kevésbé érzékeny a falvak közötti különbségekre.

Sem a Világbank szakértői csoport 2016. indexe, sem a Sandu által alkotott indexek (LSDI és LHDI) nem tartalmaznak olyan indikátorokat, amelyek a területen belüli egyenlőtlenségeket mérnék. Alapvetően mindhárom index, de a helyi szintű szegénységi ráta is, valamelyest homogenizálja a vizsgált területet (esetünkben a népszámlálási körzetet/szektort). Mivel azonban a marginalizált zónák esetében egy fontos társadalmi tényezője a halmozottan hátrányos helyzetnek és térbeli kiszorításnak a romák történelmi diszkriminálása, ezért az *Atlasz* kitér külön a romák arányának mérésére a marginalizált zónákban. Tehát, bár az egyenlőtlenség mértékét

6 Lásd: A falvak megújulása és fejlesztése program, AFIR, https://portal.afir.info/informatii_generale_pndr_pndr_2007_2013_masura_322_renovarea_si_dezvoltarea_satelor (2015. 12. 15.).

nem foglalja magában az index, a szerzők az elemzéseknél figyelembe vették a roma kisebbségi státust, mint egy külön dimenzióját a kirekesztési folyamatoknak.

Az *Atlasz* szerint Romániában 992 községben voltak marginalizált zónák, ezek közül 467-ben (59%) senki nem vallotta magát romának a 2011. évi népszámlálás alkalmával, 177-ben (18%) a körzet/szektor lakosságának kevesebb mint 20%-a vallotta magát romának,⁷ míg 348-ban (35%) a körzet lakosságának legalább 20%-a vagy annál többen vallották magukat romának (Teşliuc et al., 2016: 32). A népszámlálási adatokból kiindulva, a magukat románoknak valló személyek 27%-a él rurális marginalizált zónákban (ibid.). A szerzők kitérnek arra, hogy a lakhatási depriváció súlyosabb azokban a népszámlálási szektorokban, ahol romák is élnek: például a vízellátás hiánya 65%-os azokban a nem marginalizált zónákban, ahol senki nem vallotta magát romának a népszámláláskor, viszont több mint 75% azokban a nem marginalizált zónákban, ahol romák is élnek. A romák által lakott marginalizált zónákban ez az indikátor 88% fölé nő (Teşliuc et al., 2016: 28). Tehát nemcsak arról van szó, hogy a romák nagyobb arányban élnek marginalizált zónákban, mint a nem romák, hanem arról is, hogy a romák által lakott zónákat mélyebben érinti a hátrányosság, mint azokat, ahol (legalábbis hivatalosan) nincsenek bejegyezve roma lakosok.

Ezen eredményeket érdemes lehet összevetni a 2015–2017 között zajló *SocioRoMap*-kutatással, amelyet a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet végzett (Horváth, 2017). Ezen kutatás elsődrendű célja a „kompakt” módon romák által lakott területek feltérképezése és leírása volt, két különböző megközelítésben: a népszámlálási adatok alapján, a népszámlálási szektorok mentén, illetve a helyi hatóságok (a polgármesteri hivatal és ezen belül a szociális osztály) és roma ügyekkel foglalkozó mediátorok, képviselők etc. megítélése alapján (Horváth, 2017). Hasonlóan egy tíz évvel korábbi országos kutatáshoz, amelyet Sandu (2005) vezetett, az utóbbi módszer egy standardizált kérdőív segítségével gyűjtötte össze a relevánsnak ítélt információkat a helyi szinten túlnyomó többségben romák által lakott területekről. Fontos aláhúzni, hogy a kutatás minden romák által lakott „kompakt” területről szól, nem csak kizárólag a hátrányos helyzetű és/vagy térbelileg kirekesztett közösségekről. Ebben a megközelítésben, a szerzők 2315 kompakt zónát azonosítottak, amelyben összesen kb. 725 000 román tartott személyt él, azaz a polgármesteri hivatalok által megítélt roma lakosság⁸ 59,1%-a (Horváth, 2017: 93). A legtöbb ilyen terület kevesebb mint 50 háztartást számol (52%-a a kompakt zónáknak), és csak 504 esetben haladja meg a 100 háztartást, viszont ezekben a nagyobb zónákban a kompakt területek összlakosságának kétharmada lakik (Horváth, 2017: 93). Bár a szegénységről szóló adatok még nem voltak teljesen feldolgozva, a kompakt roma területek szegénységét sejteti a szociális juttatásokban való részesedés, amelyet ugyancsak a polgármesteri hivatalok szociális osztályai közöltek, saját meglátásuk alapján. A becslések szerint országos szinten a szociális segélyben részesülők közel 40%-a roma, viszont a kis jövedelműeknek szolgáltatott családi

7 A 20%-os határvonal konvencionális, de a romániai törvények alapján ha egy adminisztratív egységet alkotó település lakosának legalább 20%-a egy nemzeti kisebbséghez tartozik, akkor a helyi önkormányzat köteles biztosítani az adminisztratív ügyintézését a kisebbség nyelvén is, ha erre a kisebbség tagjai igényt tartanak.

8 A *SocioRoMap*-kutatásban a polgármesteri hivatalok arra is fel voltak kérve, hogy a kérdőívben írják le a romák számát, az ő megítélésük szerint, amely eltérhet a hivatalos népszámlálási adatoktól.

pótlék (amelyet a gyermekek iskoláztatásához kötnek) esetében csupán 24%, illetve a fűtési pótlék esetében 20% a roma. Az általunk vizsgált három megye esetében, a *SocioRoMap*-kutatás becslése szerint a szociális segélyben részesülő családok több mint 80%-a roma Kovászna megyében, 77%-k Maros megyében és 66%-a Hargita megyében. Viszont a mélyszegénység és a magas szegénységi ráta ellenére, az összroma populációhoz képest aránylag csak kevés roma család részesül szociális juttatásokban: 31,8%-a a roma családoknak részesül szociális segélyben, 25%-a kis jövedelműeknek szolgáltatott családi pótlékban és 45%-a fűtési pótlékban. A helyzet hasonló a székelyföldi megyékben is: a romáknak tartott családok 33,3%-a részesül szociális segélyben Kovászna megyében, 33,5%-a Maros megyében és 50%-a Hargita megyében, a polgármesteri hivatalok becslése alapján (Horváth, 2017: 60).

Bár nem vitatott, hogy a romák helyzetét sokkal gyakrabban nehezítik gazdasági, iskolázottsági, munkavállalási és lakhatási problémák, az utóbbi években készített fontosabb feltérképezéseit a falusi deprivációnak, illetve a fejlesztési potenciálnak, nehéz egy egységes képbe foglalni a romák helyzetét illetően. A Világbank szakemberei által készített *Atlasz* csak a népszámlálás alkalmával magukat romának valló személyeket tekinti romának, így az eredményei torzítják például a Hargita megyei marginalizációs folyamatokat, hiszen az ott élő romák többsége nyelvi okokból inkább magyarnak vallja magát hivatalos helyzetekben. Dumitru Sandu két területi fejlesztési indexe nem volt etnikai szempontok alapján elemezve. A *SocioRoMap*-kutatás a helyi önkormányzat, illetve szociális munkás és roma mediátorok meglátására alapozza a romák számát és arányát, illetve a kompakt „roma zónák” létezését. Ez felveti annak a veszélyét, hogy etnikai szempontból vegyes, elszegényedett közösségek is homogén módon „cigány telepeknek” vannak elkönnyelve, illetve a többségi zónákban lakó romák száma alá van becsülve.

A mi tanulmányunk sem oldja meg ezeket a kérdéseket, de ötvözi a két megközelítést: a statisztikai kutatás a Világbank *Atlasz*-vonalán megy a népszámlálási és más hivatalos, intézményes adatok alapján, viszont a kvalitatív munkánk, hasonlóan a *SocioRoMap*-kutatáshoz, a kompakt, romának ítélt, elszegényedett területekre koncentrálnak.

EGY ALTERNATÍV KÍSÉRLET HÁROM ERDÉLYI MEGYÉBEN: KVANTITATÍV KUTATÁSUNK MÓDSZERTANA

Az United Networks projekt első részében elvégzett makrostatisztikai adatokon alapuló kutatás a Maros, Hargita és Kovászna megyei rurális térségek legkisebb területi-adminisztratív egysége szintjén történt, azaz a községek szintjén. Egy községben több falu is lehet, de ezek mind egy polgármesteri hivatalhoz tartoznak. A fontosabb gazdasági és szociális indikátorok, például a munkanélküliségi ráta vagy a szociális segélyben részesülők aránya, csak községi szinten vannak havi rendszerességgel mérve és jelentve. Kutatásunk a következő dimenziókra tért ki: a települések általános jellemzése, lakhatási depriváció, a jövedelmi depriváció és a munkanélküliség helyzete, a helyi gazdaság állapota, szociális szolgáltatások a községben, a gyermekek iskolai helyzete és az ehhez kapcsolódó szolgáltatások, egészségügyi ellátás és a községek gazdasági profilja.

A vizsgált dimenziók közül kettő kiemelt jelentőséggel bír: a lakhatási depriváció, valamint az anyagi depriváció és munkanélküliség kompozit mutatói. Ezekkel összefüggésben vizsgáltuk

a helyi gazdaság helyzetét, a szociális szolgáltatásokat, a gyermekek iskolázottságát és az egészségügyi szolgáltatásokat, valamint a települések társadalmi-gazdasági profilját.

A továbbiakban a deprivált lakhatási viszonyok, valamint a jövedelmi és a magas munkanélküliségi deprivációs mutatóinak összetevőit, kialakítását és eredményeit mutatjuk be.

A DEPRIVÁLT LAKHATÁSI VISZONYOK INDEXE

A 2011. évi népszámlálás eredményei alapján, megtudhatjuk, hogy községi szinten milyen a lakások felszereltsége a következő szempontokból: közhálózati vagy saját csatorna-rendszer, vezetékes víz, fürdőszoba a lakásban, áramellátás, saját vagy hálózatos fűtésrendszer, illetve konyha a lakásban. Mivel a csatornarendszerrel való felszereltség és a vezetékes víz megléte jelentős mértékben összefügg, elemzésünk során csak az elsőt használtuk. Pontosabban, a Nemzeti Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálási adatai szerint, a Maros megyei községek esetében a csatornarendszerrel felszerelt lakóházak száma megegyezik az ivóvízzel rendelkező lakóházak számával, Hargita megye esetében a két indikátor 0,986 mértékben korrelál, illetve Kovászna megyében 0,989 a korreláció értéke. Mivel mind Hargita, mind Kovászna megyében az ivóvízzel rendelkező lakóházak száma rendszeresen valamivel nagyobb, mint a csatornahálózattal rendelkező lakóházak száma, ezért az utóbbi indikátort használtuk. Az elkülönített konyha nem volt elég pontossággal mérve a népszámláláskor (azoknál is megjelenik, akiknek valójában nincs a szobától elkülönülő konyhájuk), ezért kihagytuk. Az általunk épített kompozit index a következő alapfelszerelésekkel nem rendelkező lakások arányát mérte a községek szintjén:

- a szennyvízhálózatra (kanalizálásra) való rákapcsolódás vagy saját rendszer megléte,
- saját fürdőszoba (benn a házban),
- elektromos áramellátás bevezetve,
- központi fűtés vagy saját hőközpont léte.

A mutatórendszer belső koherenciájának vizsgálatára a Cronbach-alpha-tesztet alkalmaztuk. Mivel a mutatók mind egy skálán voltak mérve (lakások százaléka), ezért nem volt szükséges a standardizálás. Az Alpha értéke 0,850, ami magas értéknek számít (lásd 2. táblázat).

2. táblázat. *A deprivált lakhatási viszonyok indexösszetevőjének mutatói, a Cronbach-alpha-teszt eredményei*

Deprivált lakhatási viszonyok indexösszetevője (N=204 település/község)	Átlag	Szórás	Korreláció egy lehetséges additív indexszel	Alpha-érték, ha az érintett mutató kimaradna
Szennyvízhálózat nélküli lakások (%)	51,40%	18,86%	,929	,693
Fürdőszoba nélküli lakások (%)	55,07%	17,80%	,957	,672
Elektromos áram nélküli lakások(%)	5,01%	4,82%	,177	,946
Hőközpont vagy központi fűtés nélküli lakások (%)	83,28%	13,77%	,806	,763

Forrás: Az INS 2011. Népszámlálási adatokból saját számítás.

Tekintettel arra, hogy az elektromos áramhálózatra való kapcsolódás viszonylag nagyarányú mindenhol, ennek a mutatónak a korrelációja a többivel és a lehetséges kompozit mutatóval gyengébb, ám mégis megtartottuk, mert azok, akiknek lakásában még elektromos áram sincs, azok lakáshelyzete kifejezetten súlyos. Ezt a mutatót a Világbank is használta (2016).

Ezt követően főkomponens-elemzés módszerével létrehoztunk egy aggregált indexet, amely súlyozva integrálja a már említett mutatókat, és amely az eredeti változók összvarianciájának hetven százalékát magyarázza. Az index additív, de az eredeti lakásviszonyok mutatóit súlyozza a látens faktorról való esztimált korrelációk szerint:

deprivált lakhatási viszonyok index = $0,966 \times$ Szennyvízhálózat nélküli lakások (%) + $0,978 \times$ Fürdőszoba nélküli lakások (%) + $0,905 \times$ Hőközpont vagy központi fűtés nélküli lakások (%) + $0,270 \times$ Elektromos áram nélküli lakások (%) (standardizálva).

Várható volt, hogy az elektromosáram-ellátás arányának mutatója a leggyengébben korrelál az új aggregált változóval (0,27), a többi összetevők viszont erősen korrelálnak (0,90 fölött, lásd a 3. táblázatot).

3. táblázat. Főkomponens-elemzés súlyértékei

	Faktorsúlyok
Fürdőszoba nélküli lakások (%)	0,978
Szennyvízhálózat nélküli lakások (%)	0,966
Hőközpont vagy központi fűtés nélküli lakások (%)	0,905
Elektromos áram nélküli lakások(%)	0,270

*Extraction Method: Principal Component Analysis

KMO=0,623. A főkomponens az összvariancia közel 70% (69,53%)-át magyarázza.

Forrás: Az INS 2011. Népszámlálási adatokból saját számítás.

Megvizsgáltuk, hogy az eredeti változók átlagértékei és az új aggregált deprivált lakásviszonyok indexe megyénként milyen átlag- és medián értékekkel rendelkezik (lásd a 4. táblázatot).

4. táblázat. A deprivált lakhatási viszonyok indexe és összetevőinek átlag- és szórásértékei megyénként

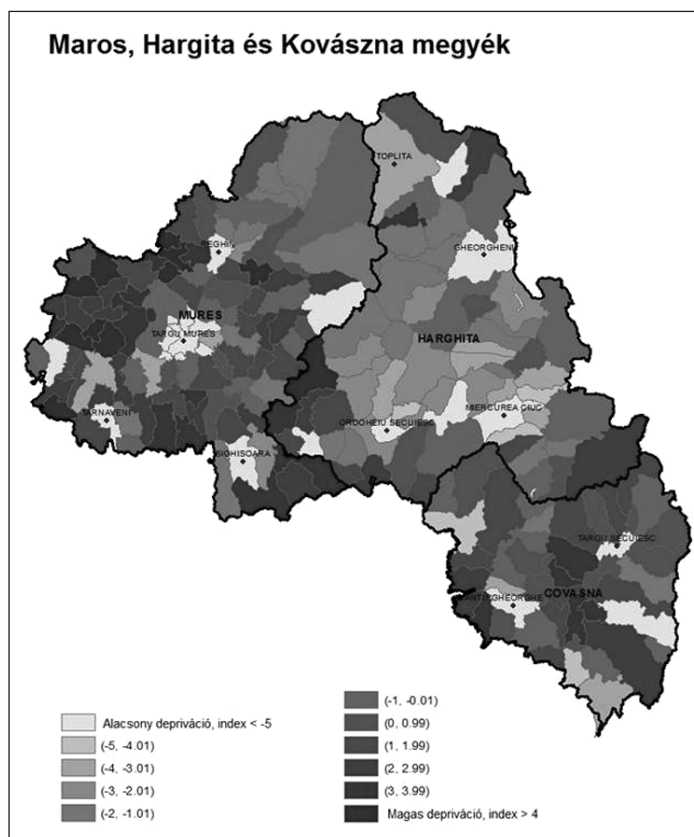
Összetevők (204 település)		Szennyvízháló- zat nélküli lakások (%)	Fürdőszoba nélküli lakások (%)	Elektromos áram nélküli lakások (%)	Hőközpont vagy központi fűtés nélküli lakások (%)	A deprivált lakhatási viszonyok index
Kovászna	Medián	53,88	57,25	4,96	89,73	0,40
	Átlag	51,92	55,51	6,24	87,26	0,38
	Szórás	14,85	13,69	5,53	10,90	2,30
Hargita	Medián	40,49	43,38	4,85	80,47	-1,43
	Átlag	41,18	44,76	6,48	78,07	-1,35
	Szórás	16,10	15,62	6,22	13,26	2,54

Összetevők (204 település)		Szennyvízháló- zat nélküli lakások (%)	Fürdőszoba nélküli lakások (%)	Elektromos áram nélküli lakások (%)	Hőközpont vagy központi fűtés nélküli lakások (%)	A deprivált lakhatási viszonyok index
Maros	Medián	60,64	63,09	2,75	89,19	1,25
	Átlag	57,74	61,51	3,52	84,89	0,70
	Szórás	19,35	17,76	2,50	14,34	2,84
Összesen	Medián	51,00	54,57	3,70	87,75	0,07
	Átlag	51,40	55,07	5,01	83,28	0,00
	Szórás	18,86	17,81	4,82	13,77	2,78

Forrás: Az INS 2011. Népszámlálási adatokból saját számítás.

Maros megyében a legrosszabb a helyzet a deprivált lakásviszonyok szempontjából a falvakban és kisvárosokban: a standardizált depriváltlakáshelyzet-index itt a legmagasabb, medián értéke 1,25, amíg Kovászna megyében 0,40, Hargita megyében pedig -1,43, ami azt jelenti, hogy az átlagnál jóval kevésbé jellemző a deprivált lakáshelyzet (az átlagérték 0 a standardizált változók esetében). Az egyes alapmutatók százalékos értékei is észlelhető, hogy Maros megyében a községek és kisvárosok lakásainak 63%-ában nincs fürdőszoba, amíg Kovászna megyében

ez 57,2, Hargita megyében pedig a lakások 43,3%-a nélküli a fürdőszobát. Az 1. ábrán látható, melyek azok a települések, ahol az index értéke 4 fölötti, azaz több mint négy standard szórással nagyobb, mint a három megye településeinek átlagértéke. Kutatásunk 11 ilyen községet számolt, ebből tízet Maros megyében (Bala, Cozma, Fărăgău, Bichiș, Beica de Jos, Papiu-Ilarian, Sânger, Miheșu de Câmpie, Iclâzel, and Sânpetru de Cîmpie) és egyet Hargita megyében (Etéd). Ezek közül négy községnek 1000 fő alatti a népességszáma.

1. ábra. A deprivált lakhatási viszonyok indexe értékei községenként Kovászna, Hargita, Maros megyékben

AZ ALACSONY JÖVEDELEM- ÉS A MAGAS MUNKANÉLKÜLISÉG-INDEX (GAZDASÁGI ÉS MUNKAHELYSZINTŰ DEPRIVÁCIÓ)

A jövedelmi viszonyokat és a munkanélküliséget mérő index kialakításakor olyan statisztikai eszközöket használtunk, amelyeket a különböző szociális közhatóságok rendszeresen gyűjtenek: a megyei szintű Fizetési és Szociális Felügyelő Ügynökségek (*Agenția Județeană pentru Plăți și Inspecție Socială* – AJPIS), Megyei Szociális Ellátási és Gyermekvédelmi Főigazgatóságok (*Direcția Generală pentru Asistență Socială și Protecția Copilului* – DGASPC) és a Munkaügyi Felügyelőségek (*Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă* – AJOFM).

Ez az eljárás azzal az előnnyel jár, hogy hivatalos adatokat használ, amelyek érvényesek kel- lene, hogy legyenek, és lehetővé tesznek longitudinális és helyi szintű területi elemzéseket, mi- vel havi rendszerességgel regisztrálják őket. Ugyanakkor jelentős korlátai is vannak: kevésbé mutatják az inklúzió/exklúzió szintjét, a szociális rászorulókat és a munkanélküliek számának túl- vagy alulszámolása is megtörténik. Ennek értelmében, az általunk kialakított indexet nem tekinthetjük a szegénység és a munkanélküliség pontos mérőeszközének, hanem inkább a jöve- delmi depriváció és a regisztrált munkanélküliség egy „hivatalos” tükrének, amelyet az állam helyi hatóságai alakítanak. Először tekintsük át az index összetevőinek forrásadatait.

1. A regisztrált munkanélküliek száma a 20–63 év közötti (aktív korú) népességre arányítva 2015. január elsején (forrás AJOFM). A mutató minden bizonnyal alulértékeli a reális munka nélkül lévő aktív népességet. Sajnos az ILO munkanélküliségi adatai⁹ nem érhetőek el helyi közigazgatási egységekre bontva, így keresztellenőrzésre nincs lehetőségünk. Mindenesetre, ab- ból kiindulva, hogy a Munkaügynél a munkanélküliség bejelentése szükséges ahhoz, hogy bár- milyen szakképzésre, átképzésre beiratkozhatson vagy igénybe vehessen szociális juttatásokat és szolgáltatásokat egy munkát kereső, a januári adatokat irányadó indikátornak tekintettük, mert az előző szempontok mellett még a szezonális mezőgazdaságban dolgozókat is részben magában foglalhatja (mivel akkor nincs mezőgazdasági munka).

2. A szociális támogatásokban részesülő családok száma a 416/2002. évi, garantált minimá- lis jövedelemről (GMJ) szóló törvény alapján, az össznépeességre arányítva 2015. január elsején (AJPIS és INS adatok). A-GMJ alkalmazásának visszasságairól már kimerítően írtak (WB 2009, Rat 2009), azt emelnénk ki itt, hogy sok esetben a legszegényebb, legrászorultabb szeg- mens tagjai maradnak ki ebből a támogatásból, mert vagy nincsen meg minden érvényes iratuk (személyazonossági, születési igazolvány), vagy nincsenek idejében regisztrálva a munkanélkü- liségi nyilvántartásban, és az erre vonatkozó igazolást csak megyeszékhelyeken lehet kiváltani, ahová el is kell jutni.

Mivel a szociális támogatásban részesültek közmunkára vannak kötelezve, a közmunka jel- lege pedig eléggé stigmatizáló (többnyire közterek, utcák és sáncok takarítása stb.), emellett a jogosultak nyilvánosságra hozatala is zavaró lehet, vannak, akik azért nem igényelik, hogy mindezt az „exponálást”, „szégyent” elkerüljék, bár rászorulnának a támogatásra. Ezzel együtt a GMJ marad a társadalmi inklúzió jövedelmi vonatkozású fő eszköze Romániában. Annál is

9 International Labour Office által mért munkanélküliség az országos szintű munkaerő kutatások alap- ján, lásd: www.ilo.org (2017. 8. 1.).

inkább, mert egészségügyi ellátás igénybevételére is feljogosítja a támogatottat. A 116/2002 számú, társadalmi kirekesztés elleni törvény értelmében a társadalmi exklúzió veszélyének kitett személyek jogosultak lakásrezsi-támogatásra, szubvenciók munkahelyre és más alkalmi támogatásokra, viszont a hiányos szabályzat (alkalmazási normák) miatt ezen törvényes rendeleteket alig alkalmazzák. Ennek értelmében a mutató mint szakpolitikailag érzékeny eszköz, nagyon fontos, de nem a szegénység egy közvetlen és érvényes mérőeszköze. Inkább a szegénység helyi hatóságok részéről történő elismerését méri, amely által meg lehet célozni bizonyos szociális támogatások lehívását a központi költségvetésből az általuk arra jogosultnak ítélték számára.

3. Azon (gyermekes) családok aránya az összlakosságon belül, akik jogosultak kis jövedelműeknek járó családi pótlékra, a 105/2003. évi sürgősségi kormányrendelet értelmében 2015. január elsején (AJPIS- és INS-adatok). A jogosultak azok, akiknek az egy főre eső családi jövedelme 530 lej/fő alatt van (kb. 117 EUR), ami jól közelíti a szegénységi küszöböt Romániában az EU-s metodológia értelmében. E támogatás „nagyvonalúbb” mint a GMJ, és nem kötelező a közmunka sem a jogosultak részéről, viszont megszorító abban, hogy a 6–16 éves korú gyermekek iskolalátogatásához kötött, és 20/40 óra hiányzás fölött az egész család elveszíti a támogatást. 2002 óta a gyermekszegénység rátája, illetve a három vagy annál több gyermeket nevelő családok körében a szegénységi ráta magasabb, mint az össznépesség körében. Az iskolakötelesség feltétele sok esetben éppen a legszegényebb rétegtől veszi el a támogatást, akiknek más feltételeik is hiányoznak a gyermekek iskolalátogatásához (megfelelő öltözet, távolság, közlekedési gondok, szegregált lakókönyezet, csapadékos/havazó időben járhatatlan utak stb.) (lásd Popescu, 2006; Raț, 2012).

A „Második esély” iskolai program a standard iskolázási életkort négy vagy annál több évvel meghaladó fiataloknak és felnőtteknek szól, és arra ad lehetőséget, hogy befejezzék az általános iskolát vagy szakiskolát. Viszont a program ritkán elérhető a falvakban, míg számos szegény családban, ahol időszakosan elvándorolnak munkavégzés céljából, és közben a gyermek betölti a 9. életévét, már nem járhat normál rendszerben iskolába, csak a „Második esély” programba (ami sok esetben nincs helyben a községben). Ezt követően, ezek a családok a gyermekek iskolai hiányzásai miatt a kis jövedelműeknek járó családi pótlékból is kizáródnak. Mindezek folytán a sokszorosan hátrányos helyzetű, lakóhelyileg szegregált/izolált népesség meglétét mutató, iskolai szinten kevesebb felzárkózási lehetőséggel rendelkező településeken kevésbé jól méri a mutató a szegénységet, mint a több iskolai felzárkóztatási szolgáltatással (például after school programok, Második esély) és gyakran jobb közlekedéssel és lakhatási viszonyokkal rendelkező településeken.

Figyelembe véve mindezeket a mérési korlátokat, létrehoztunk egy súlyozott komplex mutatót a munkanélküliség és a jövedelmi szegénység mérésére a Cronbach-alpha-teszt alapján (Alpha=0,674, Sig.=0,000, lásd 4. táblázat), főkomponens-elemzés segítségével, amely az össze tevő indikátorok súlyozását adta meg (5. táblázat).

5. táblázat. *Az alacsony jövedelmi és a magas munkanélküliség mutatóira alkalmazott Cronbach-alpha-teszt átlag- és szórásértékei*

Az alacsony jövedelmi és a magas munkanélküliség mutatói	Átlag	Szórás	Korreláció egy lehetséges additív indexszel	Alpha-érték, ha az érintett mutató kimaradna
Regisztrált munkanélküliek rátája, 20–63 évesekre	,061	,0571	,805	,737
GMJ alattiak, az össznépességre (%)	,022	,0205	,881	,378
Kis jövedelműeknek járó családi pótlék (%)	,023	,0129	,586	,705

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját számítás.

A főkomponens-elemzésben a változók illeszkedése (KMO=0,643) nem tökéletes, ám a létrehozott főkomponens az összvariancia 79,08%-át magyarázza, ami igen magas arány. Mint a korábbi elemzésnél láttuk, a rászoruló gyermekes családok támogatási juttatása mutató, bár erősen korrelál a létrehozott kompozit mutatóval, de 0,10-zel kisebb faktorsúllyal, mint a többi összetevők esetén (lásd 2. táblázat). A három mutatóból létrehozott látens főkomponens, mit új, kompozit index segítségével mértünk meg a szegénység közigazgatási településenkénti szintjét, Székelyföldet magában foglaló három megyében.

6. táblázat. *A főkomponens-elemzés súlyértékei**

Az alacsony jövedelmi és a magas munkanélküliség mutatói (for 204 territorial administrative units)	Főkomponenssúlyok
GMJ alattiak, az össznépességre (%)	0,947
Regisztrált munkanélküliek rátája, 20–63 évesekre	0,909
Kiegészítő támogatásban részesülő családok (%)	0,805

*Extraction Method: Principal Component Analysis

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját számítás.

A PCA-elemzés következtében a létrehozott munkanélküliségi és jövedelmi szegénységi index (MnJSZI) összetevői és súlyozása a következő:

$MnJSZI = 0,94 \times GMJ/fő$ (standardizálva) + $0,90 \times$ munkanélküliségi ráta 20–63 évesekre (standardizálva) + $0,805 \times$ kiegészítő támogatásban részesülő családok/össznépesség (standardizálva).

A létrehozott index (MnJSZI) és összetevőinek átlag- és szórásértékei a megyékben a 7. táblázatban olvasható:

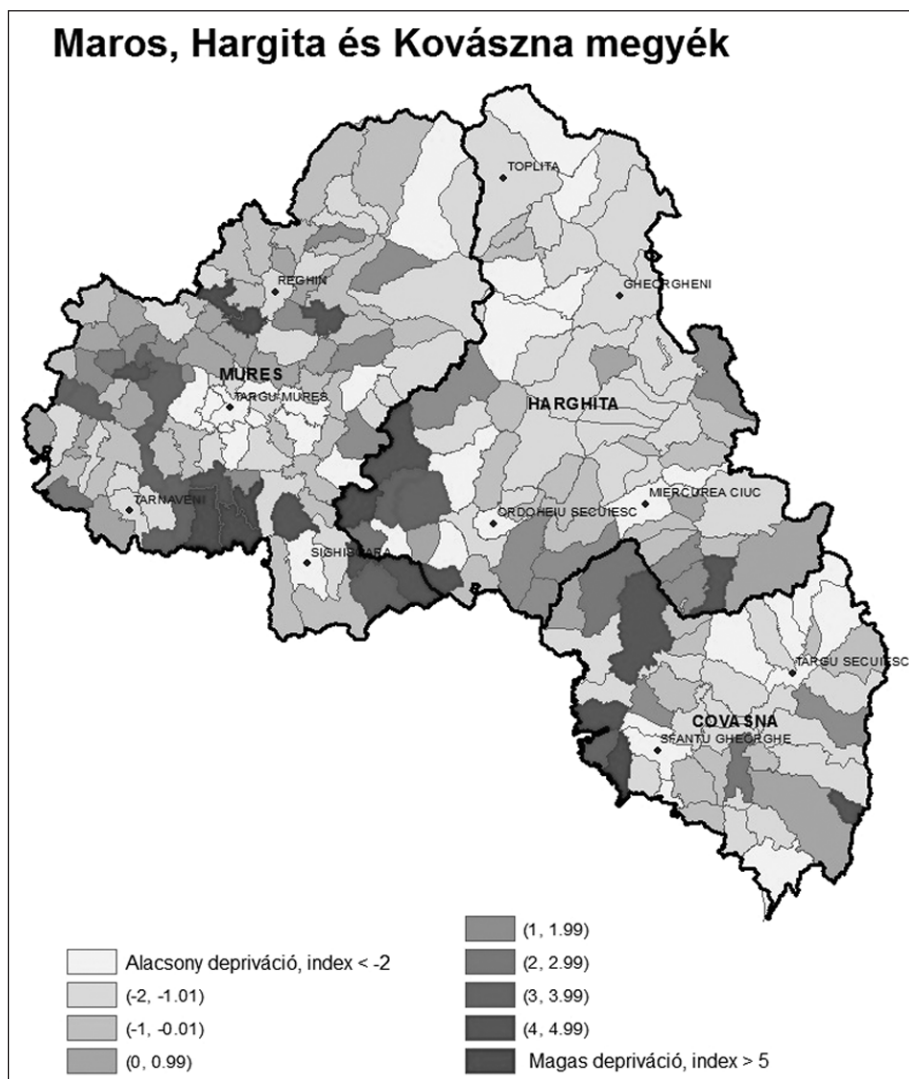
7. táblázat. Az alacsony jövedelem- és munkanélküliség-index megyei átlagértéke és -szórása

Az alacsony jövedelem- és a munkanélküliség-index mutatói (204 település)		Regisztrált munkanélküliek rátája, 20–63 évesekre	GMJ alattiak, az össznépesésre (%)	Kiegészítő támogatásban részesülő családok (%)	Az alacsony jövedelem- és munkanélküliség-index
Kovászna	Medián	4,671	0,014	0,015	-1,335
	Átlag	5,951	0,018	0,019	-0,452
	Szórás	5,163	0,018	0,012	2,239
Hargita	Medián	3,545	0,011	0,022	-0,923
	Átlag	5,139	0,020	0,022	-0,288
	Szórás	4,937	0,021	0,012	2,111
Maros	Medián	4,345	0,016	0,024	-0,462
	Átlag	6,728	0,025	0,025	0,383
	Szórás	6,344	0,021	0,013	2,541
Összesen	Medián	4,004	0,015	0,021	-0,709
	Átlag	6,074	0,022	0,023	0,000
	Szórás	5,716	0,020	0,013	2,372

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját számítás.

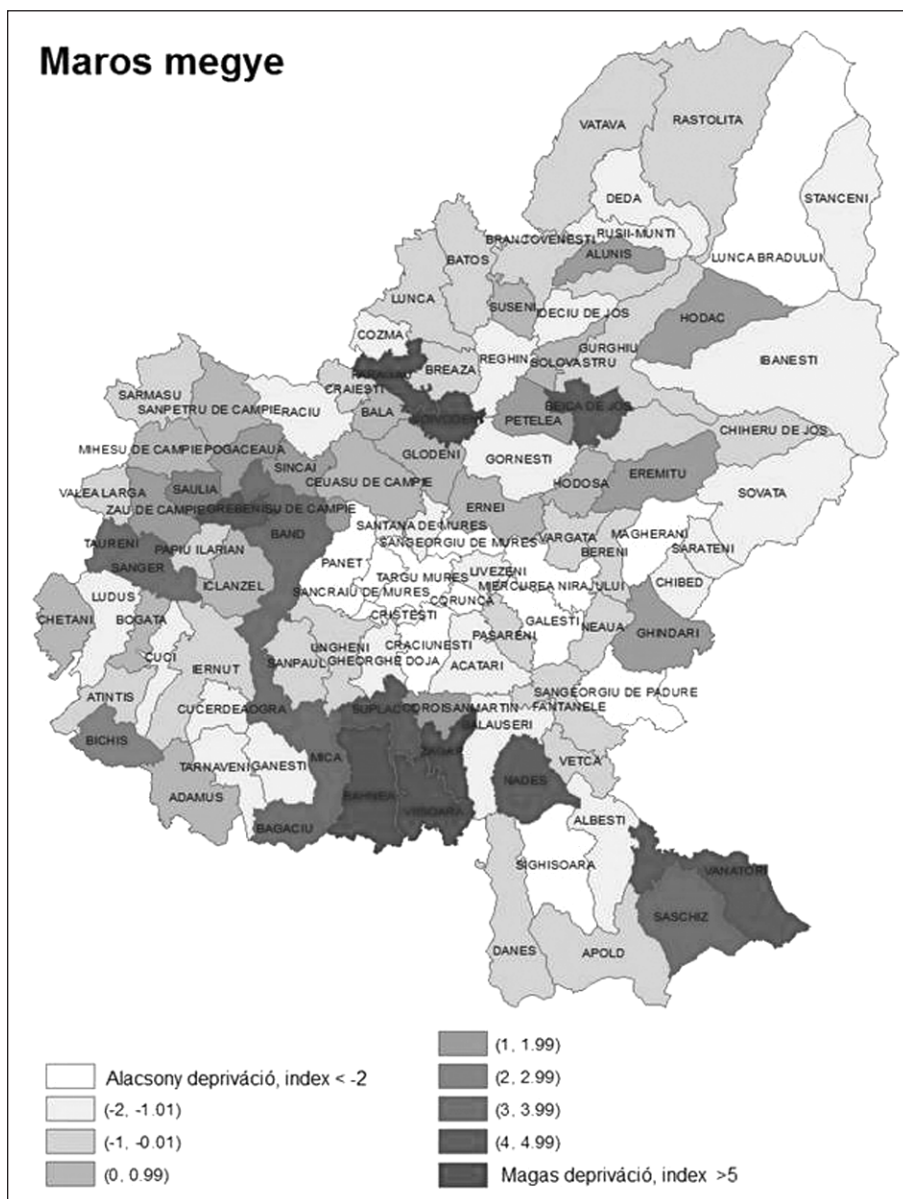
Helyi, közigazgatási egységek (községek, kisvárosok) szerint megfigyelhető, hogy az alacsony jövedelem- és munkanélküliség-index értéke a következő községekben a legmagasabb (minden esetben legalább két standard szórással meghaladja a három megyére számított átlagértéket): Faragó – Maros (11,8), Zágor – Maros (8,3), Románandrásfalva – Hargita (8), Előpatak – Kovászna (5,7), Csatófalva – Maros (5,4) és Voivodeni – Maros (5,2) (lásd 2. ábra).

Még mindig magas jövedelmi szegénységgel és munkanélküliséggel jellemezhetőek az index szerint megyénként a következő községek Kovászna megyében, a már említett Előpatak mellett: Hídvég, Bölön, Nagybacon, Nagyborosnyó, Kommandó és Bardóc községek. Hargita megyében Románandrásfalva mellett idesorolható Etéd, Ábrámfalva, Siménfalva és Újszékely a megye Székelykeresztúrtól nyugatra eső felében, valamint Székelyderzs és Csíkkozmás községek mint magas munkanélküliségi- és szegénységiindex-értékű települések. Maros megyében az említett községeken kívül magas érték jellemzi Bánd, Szászkézd, Héjjasfalva, Mezőtóhát és Mezőszenygel községeket.

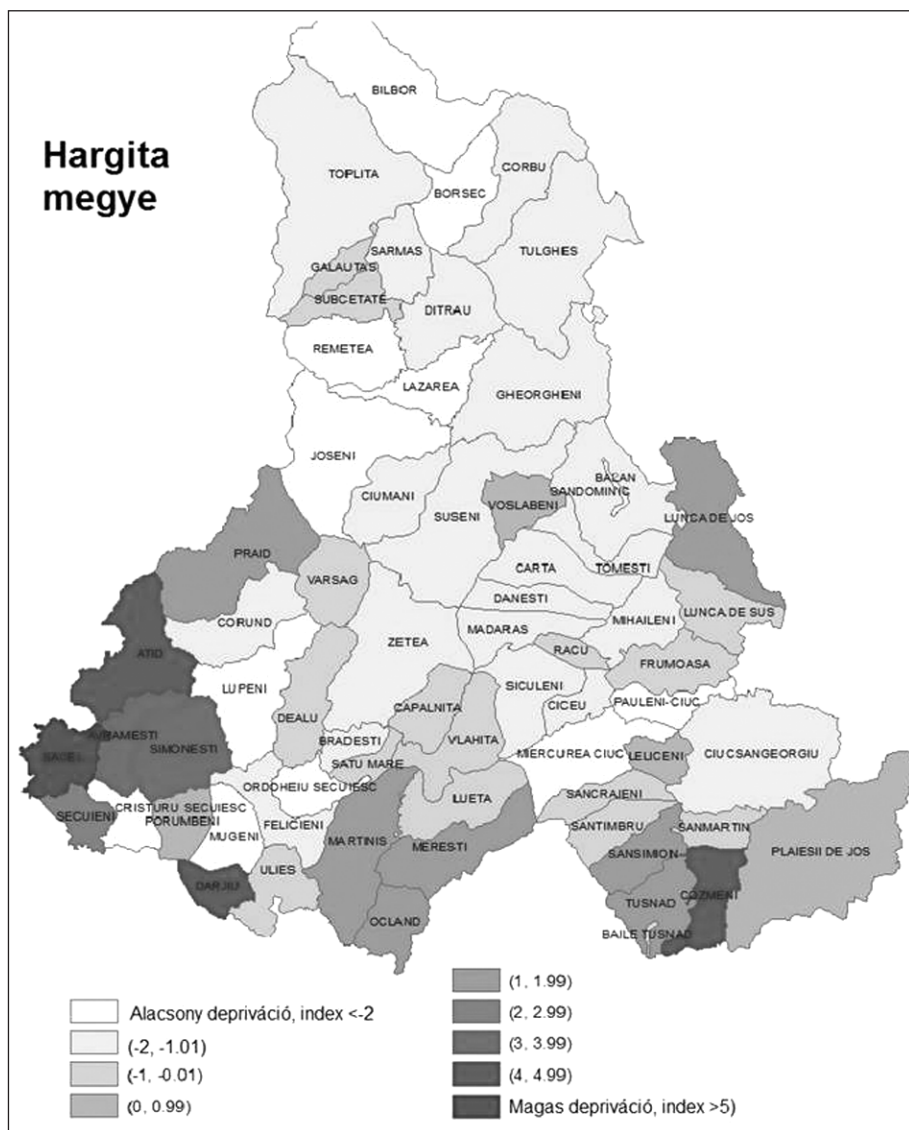
2. ábra. *A munkanélküliségi és jövedelmi szegénységi index értékei Kovászna, Hargita és Maros megyében (2015)*

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját szerkesztés.

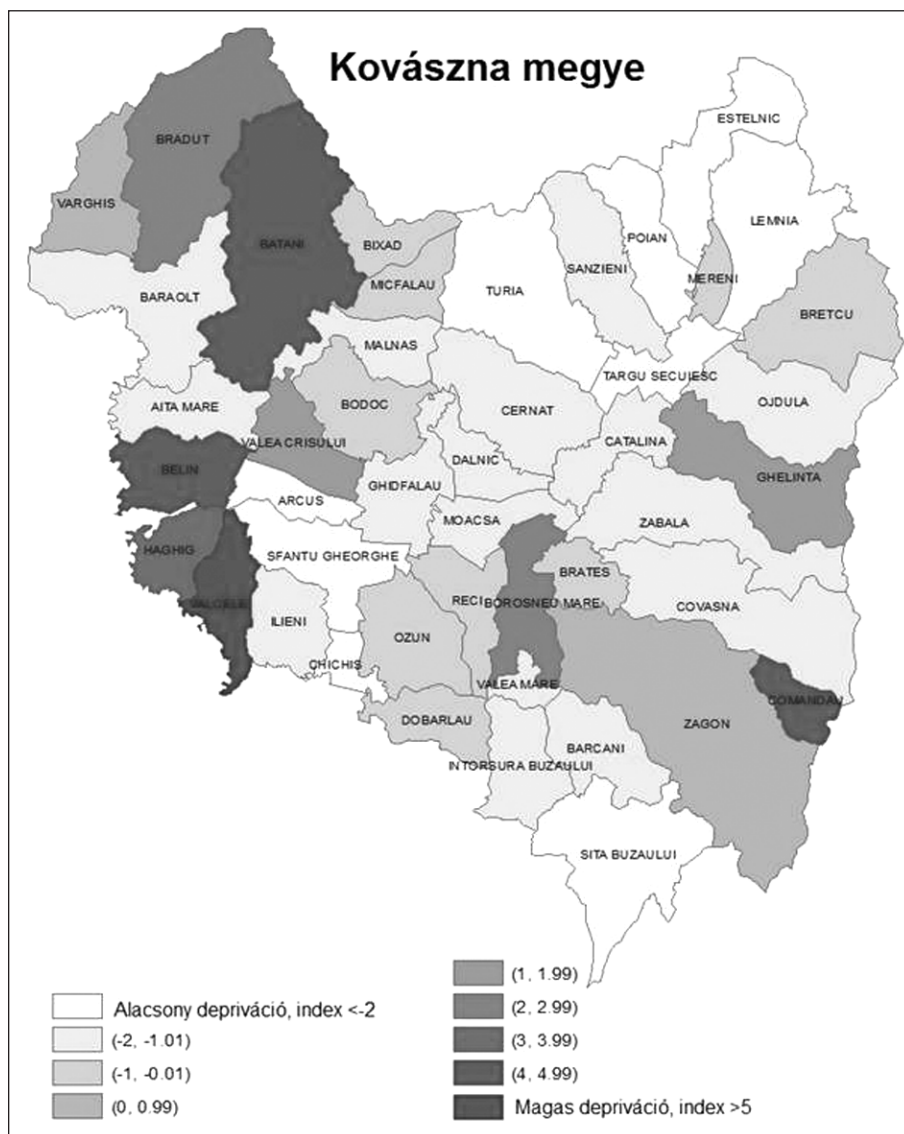
3. ábra. A munkanélküliségi és jövedelmi szegénységi index értékei Maros megyében (2015)

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját szerkesztés.

4. ábra. A munkanélküliségi és jövedelmi szegénységi index értékei Hargita megyében (2015)

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját szerkesztés.

5. ábra. A munkanélküliségi és jövedelmi szegénységi index értékei Kovászna megyében (2015)

Forrás: INS- és AJOFM-adatokból saját szerkesztés.

Természetesen tisztában voltunk azzal, hogy mindkét indikátorrendszer csak a községi szintet méri, ezért nem tárja fel a községen belüli egyenlőtlenségeket, a deprivált közösségek térbeli és gazdasági leszakadását, illetve a szociális távolságtartást, az esetleges kirekesztést vagy éppen a kohéziót. Viszont ezeken kívül is elképzelhető, hogy az indikátorrendszereink torzíthatnak, például olyan községekben, ahol sokan dolgoznak külföldön, vagy ahol az Európai Unió mezőgazdasági támogatásai számottevőek. Ezért is tartottuk fontosnak a kvalitatív terepkutatást.

A KVANTITATÍV FELTÉRKÉPEZÉSEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA A KVALITATÍV TEREPKUTATÁS EREDMÉNYEIVEL

A kutatás második részében kvalitatív terepkutatást végeztünk húsz községben a három megyéből. A községek kiválasztása nem volt véletlenszerű, hanem kizárólag olyan települések kerültek a mintába, amelyekben adataink alapján voltak hátrányos helyzetű zónák és számottevő helyi roma kisebbség, illetve amelyeknek polgármesteri hivatala pozitívan válaszolt a gyulafehérvári Caritas szervezet felkérésére, hogy vegyenek részt az United Networks program keretében szervezett különböző hálózati munkában, a hátrányos helyzetű közösségek helyzetének javítása céljából. 2016 nyarán kutatói csoportunk tagjai (Veres Valér, Raț Cristina, Andrada Tobias) meglátogatták a húsz községet, és részletes interjúkat készítettek a polgármesterekkel, illetve a polgármesteri hivatalok titkáraival vagy esetenként a fejlesztési pályázatokért felelős munkatárssaikkal, a helyi szociális munkásokkal, az iskolaigazgatókkal és/vagy a többéves tapasztalatú tanárokkal, a helyi roma egészségügyi mediátorokkal, roma iskolai mediátorokkal és/vagy helyi roma képviselőkkel, a község helyzetének függvényében. A lehetőségekhez mérten ellátogattunk a szegregált és mélyszegény, többségben romák által lakott zónákba, megfigyelést végeztünk, és elbeszélgettünk a zóna lakosaival. Utólag a szegregált „telepeket” Googlemaps segítségével megpróbáltuk beazonosítani, és egy általánosabb képet kialakítani a község területi elrendezéséről. A kvalitatív információkat ötvöztük statisztikai adatokkal, és minden község számára készítettünk egy szintetikus jelentést és SWOT-elemzést, amely a hátrányokkal küszködő lakosság helyzetének javítási lehetőségeire és erőforrásaira tette a hangsúlyt, külön figyelemmel a roma gyermekek helyzetére.

A mellékletben látható táblázatok (8., 9. és 10. táblázat) szintetikusán bemutatják megyénként a legfontosabb információkat a meglátogatott településekről.

Mindhárom megyében voltak olyan községek, ahol a lakhatásidepriváció-index, illetve az alacsonyjövedelem- és munkanélküliség-index magas értékeket ért el, és a terepkutatásunk felfedte, hogy valóban sok helyi családot, és többségben roma családokat, mélyen érint a szegénység és társadalmi kirekesztés. Ilyen volt Előpatak, Hídvég és Nagyborosnyó Kovászna megyében, Etéd, Románandrásfalva, Siménfalva és Újszékely Hargita megyében, illetve Csatófalva, Zágor, Szásznádas és Szászkézd Maros megyében, a statisztikai mutatóink alapján. A Világbank által készített *Atlaszban* is megjelentek ezen községek falvai, mint marginalizált zónákat tartalmazó falvak. Ezek a községek túlnyomórészt alacsony jövedelműek és lakhatási szempontból is depriváltak, de a községekben belül is vannak különbségek, amelyeket a kvalitatív terepkutatásunkkor észleltünk. Így például Előpatak községben Hetefalva a legnagyobb szegregált és mély-

szegény zóna, amelyet terepkutatásunk folyamán találtunk, több mint 1500 lakossal. Szinte teljes mértékben romlakta falu, távol a község többi falvától, rossz infrastrukturális feltételekkel. Bár Hídvégen is van egy népes, romák lakta, szegregált zóna a falu periferiáján, az nem izolált, és a polgármesteri hivatalnak az utóbbi tíz évben több olyan EU-s támogatással létrejött programja volt, amely a gyermekek iskolázását, iskolai integrációját elősegítette, illetve a helyi infrastruktúrán jelentősen javított. Etéd, Románandrásfalva, Újszékely és Siménfalva hasonló módon tartalmazznak hátrányos helyzetű, többségben romák által lakott falvakat (pl. Küsmöd, Hidegkút és Kiskede) vagy nagyobb falurészeket (pl. Szenterszébet, Etéd, Siménfalva és Rugonfalva periferikus részei), ahol, külön-külön, több mint 400 személy él nehéz lakhatási viszonyok között. Ezzel szemben, Nagyborosnyó esetében a hátrányos helyzetű zónák kisebbek (maximum 150 személy), de sokkal távolabb vannak a falvak belterületétől, ezért a mélyszegénységet területi kirekesztés is nehezíti. A szász vidék falvai más képet festenek: itt a területi szegregáció nem jellemző, hiszen a volt szász házakba a szegényebb, nagyrészt roma családok költöztek be, viszont jövedelem és munkalehetőségek szempontjából a térség jelenleg deprivált, illetve több olyan elszigetelt falu van, ahol a népesség csökken, és felmerül a kérdés, hogyan lehet biztosítani a közszolgáltatásokat (pl. Örményes és Seleuş). Viszont ezekben a községekben is észrevehető, hogy a falvak perifériáin leginkább hátrányos helyzetű roma családok élnek (pl. Csatófalva, Cikmántor/Țigmandru, Mihai Viteazul és Zágor szélein).

Voltak azonban olyan községek is, ahol a deprivációs- és/vagy az alacsony jövedelem- és munkanélküliség-index negatív (tehát a térség átlagértékénél alacsonyabb), mégis léteznek a község területén mélyszegény, térbelileg és társadalmilag szegregált zónák, és ezen zónák lakosainak nagy többsége romának van tekintve a többség részéről. Kovászna megyében ilyenek voltak például a „Kishilib” zóna Ozsdolán, a helybeliek által „kolóniának” nevezett periferikus, mélyszegény falurész Zabolán, de Székelypetefalva is, amely ugyancsak Zabola községhez tartozik, de szinte teljes mértékben mélyszegény és izolált. Hargita megyében a legjelentősebb mélyszegény és szegregált zónákat olyan községekben találtuk, ahol mindkét deprivációs indexünk értékei negatívak: az „Ölves” és „Sokad” zónák Korondon, illetve a „Vadgalambfalvának” nevezett izolált és súlyosan deprivált zóna Galambfalva községben. Maros megyében, Sóvárardon találtunk mélyszegény és szegregált zónát a régi faluhatár felé, amelyet a falubeliek „Ólikat”-ként emlegetnek, és szinte kizárólag romák által lakott területnek tartják, illetve Mezőpanit községben Kövesdfalvát, amely bár nem tartható mélyszegény zónának, az infrastruktúra és bizonyos közszolgáltatásokhoz való hozzáférés szempontjából problémák vannak. A Világbank *Atlasz* megemlíti az itt felsorolt településeket, kivéve egy Hargita megyében lévő zónát, (Vad) Galambfalvát, amely történetesen az egyik legmarginalizáltabb, amelyet terepmunkánk folyamán meglátogattunk, és egy alapos, hosszú távú program hiányában valószínűleg hamarosan még inkább marginalizált és népes lesz (jelenleg a kiskorúak száma meghaladja a nagykorúak számát).

Székelypetefalva (Zabola község) és „Vadgalambfalva” (Galambfalva község) mellett voltak más mélyszegény és szegregált közösségek is, amelyek nem jelennek meg a Világbank *Atlasz*ban, valószínűleg azért, mert „túl kevés” népességet számolnak (mindhárom esetben kevesebb, mint 100 személy lakik ott). Ilyen például Alsósófalva egy periferikus része Parajd községben, Muzsna falu egy része Székelyderzs községben, illetve Harcó két faluszéli része Mezőpanit községben.

Mivel az általunk vizsgált zónákban a terület tulajdonjogi, illetve a kirekesztett népesség lakásviszonyai jogilag sok esetben rendezetlenek, ezért az ott élők valós száma nem mindig jelenik meg a hivatalos adatokban. Továbbá, a népszámlálás az ideiglenesen távol élő személyeket ezekben a zónákban nem mindig regisztrálta.

Terepmunkánk folyamán kirajzolódtott a falusi hátrányos helyzetű, többségben romák által lakott zónáknak több alakja, amelyeknek történelmi összetevői vannak, és jellegzetességeit csak részben lehet megragadni statisztikai adatok alapján. Bár a longitudinális statisztikai leírás nyújthat fontos támpontokat az egyenlőtlenségeket és szegregációt okozó folyamatok megértéséhez, a helyi történelem és annak interpretált jelenléte a helyi társadalom életében egy olyan fontos dimenziója a gazdasági és szociális hátrányosság és területi leszakadás keletkezésében és „változó formában” (Ladányi és Szelényi, 2004), hogy nélküle nem érdemes marginalizáltsági tipológiákat alkotni. Ezért, véleményünk szerint, a beazonosított hátrányos helyzetű, szegregált és többségben romák által lakott zónákat hasznosabb keletkezésük és alakulásuk történelmi jellemvonásai szerint tipologizálni egy általánosabb kép alkotása érdekében, mintsem méreteik vagy demográfiai jellemzőik alapján.

Ebben a megközelítésben, a történelmi szász vidék hátrányos helyzetű, romák lakta zónái meglehetősen különböznek a történelmi Székelyföld hasonló címkével ellátott zónáitól. A szász vidéken a multietnicitás, az évtizedek/évszázadok folyamán, együtt járt egy bizonyos fokú etnikai alapú gazdasági és munkaköri rétegződéssel, amelyből a roma lakosság, az általunk kértettek elmondása alapján, nem volt kirekesztve, bár alacsony presztízsű, fizikailag fárasztó és szakképzettséget igénylő munkát végzett. A szászok emigrálása után, amelyet a helyi lakosság mint egy nagy veszteséget emleget, a házaikba graduálisan szegényebb családok, nagyrészt romák költöztek be. Ezek közül sokan, az európai integráció után, elkezdtek rendszeresen külföldön dolgozni, a már meglévő mezőgazdasági tapasztalataikat felhasználva, mások a helyi állattenyésztési gazdaságban dolgoznak, mint alkalmi munkások. Tehát a hátrányos helyzetű családokat nem annyira a munkanélküliség, hanem inkább a hátrányos munkavállalás (*precarious employment* – Standing, 2007) jellemzi, ami a munkájuk erőfeszítést igénylő jellegét, rossz munkakörülményeket, munkájuk bizonytalanságát (alkalmiságát, szezonális jellegét) és a szociális biztosítottság hiányát jelenti. A gyermekek iskoláztatása nagyrészt nem ütközik infrastrukturális vagy nyelvi akadályokba. Ezekben a falvakban a romák az összlakosság jelentős részét alkotják, és a helyi önkormányzatok megpróbálnak élni a különböző nemzeti vagy európai uniós pályázati lehetőségekkel és facilitásokkal (pl. a roma iskolai vagy egészségügyi mediátorok alkalmazása). Bár első látásra kontraintuitív, a szociális segélyekben és kis jövedelműeknek járó családi pótlékban részesülők relatív magas aránya ezekben a falvakban nem annyira a mélyszegénységet, hanem inkább a hátrányos helyzetűek működőképes kapcsolatát jelzi a helyi hatóságokkal, hiszen rendelkeznek a szükséges iratokkal és azokkal a bürokratikus készségekkel, amelyek a juttatások igénylésére szükségesek, továbbá a helyi hatóságok is konstruktívan viszonyulnak a rászorulókat támogatásban részesítéséhez. Ez nem azt jelenti, hogy a támogatottak, más községekhez képest, nem szorulnak rá a juttatásokra, hanem azt, hogy nincsenek kirekesztve a nemzeti szociális hálóból. Ez a ideáltípus leginkább a szász vidékre jellemző (az általunk kutatott falvak közül Szászkézsd, Csatófalva, Zágó és Szásznádas – Maros megye), de valamelyest hasonló a helyzet más községekben is, ahol a romák a lakosság számottevő részét alkotják, és a jelenkori történelem folyamán szerves részei voltak a helyi mezőgazdaságnak/ál-

lattenyésztesnek, illetve a kommunista időben a helyi kollektívban vagy az állami termelőiparban dolgoztak (például Újszékely és Románandrásfalva Hargita megyében, illetve Hídvég Kovászna megyében).

A történelmi Székelyföld területén a szegregációs folyamatok kiélezettebbek voltak, és több helyi legenda él arról, hogyan érkezett a faluba az első roma család, akik tipikusan a „legalsóbb”, legstigmatizáltabb munkákat végezték el, a legendák/népi elbeszélések szerint, például a meghalt állatok tetemeit távolították el vagy az istállókat takarították (az úgynevezett „dögösök”). Bár ezek a munkák instrumentálisan szervesen illeszkedtek a helyi gazdaságba, nem jártak társadalmi elismeréssel. Térbelileg a falun kívül lévő, izolált „telepeket” leginkább ebben a történelmi térségben találtunk (például „Vadgalambfalva” Hargita megyében, illetve „Cătun” és „Telep” Nagyborosnyón, Kovászna megyében), és ezekben az esetekben ütközik a legtöbb akadályba a hátrányos helyzetű roma gyermekek iskoláztatása, iskolai integrációja, meglátásunk szerint.

A székelyföldi szegregációs folyamatoknak egy második alakja, amikor a falu gazdasági és demográfiai alakulása (növekedése vagy elnéptelenedése) során a periferián lévő, hátrányos helyzetű, többnyire romák által lakott zóna térbelileg közel kerül a falu többi részéhez, vagy a jobb módú romák „beköltöznek” a falu „központibb” részébe. Így a szegregáció térbeli megnyilvánulása enyhül, viszont a társadalmi szegregáció alakulása nagymértékben függ a helyi hatóságoktól. Ehhez hasonló folyamatokat találtunk a történelmi Sóvidéken („Ólikat” Sóvárado – Maros megye, illetve Parajdon és a két Sófálván), de a Hargita megyei Korondon, Siménfalván és Etéden, valamint a Kovásznai megyei Berecken, Zabolán és Ozsdolán is. A külföldi munkavállalás, illetve ennek ötvözése helyi alkalmi munkával és szociális juttatásokkal, fontos szerepet játszik a hátrányos helyzetű családok jövedelmének biztosításában és lakhatási körülményeik javításában. A szezonális rendszerességgel vállalt külföldi munka, többnyire Magyarországon és Németországban, mezőgazdaságban vagy feldolgozóiparban, még olyan roma közösségekben is fontos, ahol tradicionális roma mesterségek (és művészetek) mint például a kosárfonás, seprűkötés vagy kalapkészítés még javában működik (például Siménfalva és Etéd községek). Ezeket a zónákat sem jellemzi a munkanélküliség, hanem inkább a hátrányos munka (*precarious employment*).

A harmadik típusú folyamat, amelyet a történelmi Székelyföldön észleltünk, az évtizedekkel korábban etnikailag vegyes falvak graduális etnikai homogenizálódása, amikor a magyar lakosság szinte teljes mértékben kiköltözik (az egyébként rossz megközelíthetőségű és rossz infrastruktúrájú) településről, és a roma lakosság többségben marad. Ezt a folyamatot a legkiélezettebben két, Kovászna megyei faluban találtuk, pontosabban Hetében (Előpaták község) és Székelypetefalván (Zabola község). Hete egy mélyszegény, izolált és szinte teljes mértékben romák által lakott falu, ahonnan a magyar és román lakosok elköltöztek, sőt, házaikat is lebontották, így az iskola és óvoda egy megüresedett domboldali rét közepére került, pár száz méterre a falu vályogházaitól. Székelypetefalva helyzete nagyon hasonló, kivéve, hogy az onnan elköltözött családok nem bontották le házaikat, így a falu térbeli szerkezete megmaradt. Mindkét falu elszigetelt, nehezen megközelíthető, ami még inkább mélyíti helyzetük hátrányosságát, hiszen nincs elég erőforrásuk a külföldi munkavállaláshoz (amely fontos az egész térségben), és a szociális juttatások megszerzéséhez szükséges iratok és feladatok (közmunka, gyermekek iskoláztatása) ellátására sem.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összegezve, a kvalitatív terepkutatásunk rámutatott arra, hogy a statisztikai adatok alapján hasonló mértékben és hasonló dimenziók mentén hátrányos helyzetű zónák egy fókuszáltabb elemzés során nagyon különbözőeknek mutatkoznak. Ezért, nagy valószínűséggel, jelentősen különböző szociálpolitikai beavatkozásokra van szükség a hátrányos helyzetek megszüntetése érdekében, figyelembe véve a térség múltját és a sajátos helyi társadalm szerkezeti és etnikumközi viszonyokat, és ennek lecsapódását a jelenlegi helyi társadalmakban.

Elmondhatjuk, hogy tanulmányunk egy módszertani kísérlet, amely a depriváció kvantitatív feltérképezését ötvözi kvalitatív terepkutatással három erdélyi megyében, és így a hátrányos helyzetű, többségben roma, szegregált és (mély)szegény zónák árnyaltabb elemzését szolgálja. Rámutat arra, hogy a községi szintű statisztikai adatok, bár előnyösek a hozzáférhetőség és rendszeresség szempontjából, eltakarhatják a községeken belüli egyenlőtlenségeket, illetve a halmozottan deprivált, társadalmilag és területileg kirekesztett zónák létezését és a helyzetük súlyosságát. Ez a veszély megmarad akkor is, ha az adatokat levisszük a falvak szintjére, ahogy azt a Világbank szakértői csoportja tette a 2016-ban megjelent *Rurális marginalizált közösségek atlaszában*. Bár tanulmányunk, terjedelmi korlátok miatt, nem építhetett fel egy részletes marginalizációs tipológiát az általunk kutatott falusi területekre, de a leírt és jellemzett jelenségek empirikus és elméleti érveket nyújtanak arra, hogy a történelmi folyamatok erősen meghatározzák a jelenlegi szegénység és szegregáció formáit és alakulását.

Másrészt, a többféle kvantitatív és a saját kvalitatív adatok összevetése alapján kimutatható, hogy sem a helyi szegregált és/vagy mélyszegény és/vagy roma közösségek mérete, lélekszáma, sem pedig a szociális rászorulóknak száma/aránya, a regisztrált munkanélküliség, a roma lakosság száma egy etnikailag kompakt zónában vagy az iskolázottság szintje nem tudja megfelelően tükrözni a mélyszegénységben élő, esetenként térben vagy társadalmilag szegregált közösségek méretét, helyzetüknek súlyosságát. Ezeknek a szegénységgel, társadalmi kirekesztéssel és szegregációval kapcsolatos helyzeteknek a pontos, átfogó és árnyalt feltérképezéséhez és kezeléséhez megfelelő módszertannal előkészített, a településeken belüli egyenlőtlenségek megragadására is alkalmas kvantitatív és kvalitatív kutatásokra van szükség. Bízunk benne, hogy elemzésünk hozzájárulhat az ilyen jellegű kutatások módszertanának kifejlesztéséhez.

MELLÉKLET

8. táblázat. Kovászna megye deprivációs mutatói

Község	Alacsony jövedelem- és munkanélküliség-index 2015	Deprivált lakhatóságviszonyok-index 2015	% Alacsony iskolázottságú lakosság (INS, Népszámlálás 2011)	% Roma (INS, Népszámlálás 2011)	Marginalizált zónákat tartalmazó falvak a 2016 Világbank Atlaszban	Marginalizált, roma többségű zónák – 2016 United Networks terepkutatás	A marginalizált zónák esztimált lakossága – United Networks 2016
Bereck – Brețcu	-0,81	0,56	20,18	2,25	Brețcu	Brețcu – Bereck a falu szélén	342
					Mărtănuș	Mărtănuș – a falu szélén	200
Előpatak – Vâlcele	5,46	3,77	50,50	48,54	Araci	Araci – Árapatak, a falu több részén	–
					Hetea	Hetea – Hete – a teljes falu szegregált, mélyszegény és izolált	1500
					Vâlcele	Vâlcele – Előpatak, a falu több részén	–
Hídvég – Hăghig	3,13	3,15	36,05	30,32	Hăghig	Hăghig – Hídvég – a falu szélén	600
					Iarăș	Iarăș – Nyáráspatak – a falunak vannak szegényebb részei, de nem szegregált	100
Nagyborosnyó – Boroșneu Mare	2,07	4,15	33,66	1,19	Boroșneu Mare	„Cătun” – Kisborosnyó faluhoz tartozik, mélyszegény és szegregált	150
					Boroșneu Mic	„Telep” – Léc faluhoz tartozik, mélyszegény és szegregált	30
					Dobolii de Sus	Dobolii de Sus – Feldoboly – a falunak vannak szegényebb részei	–

Ozsdola – Ojdula	-1,81	0,15	24,15	23,05	Ojdula	„Kishilib” – mélyszegény és szegregált, Ozsdolához tartozik	700
Zabola – Zábala	-1,13	1,40	19,86	9,03	Zábala	„Colonia” – Zabola falu széle	150
						Páva (rég falu)- Zabola	150
						Peteni (Székelypetefalva) – a teljes falu mélyszegény, szegregált és izolált	150

9. táblázat. Hagita megye deprivációs mutatói

Község	Alacsony jövedelem- és munkanélküliség- index 2015	Deprivált lakhatósági- viszonyok- index 2015	% Alacsony iskolázott- ságú lakosság (INS, Népszám- lálás 2011)	% Roma (INS, Nép- szám- lálás 2011)	Marginalizált zónákat tartalmazó falvak a 2016 Világbank Atlasz (Népszámlá- lási adatok)	Marginalizált, roma többségű zónák – 2016 United Networks terepkutató	A margina- lizált zónák esztimált lakossága – United Networks 2016
Etéd – Atid	Hargita	4,59	4,56	29,97	Cuşmed	Cuşmed – Küsmöd falu részén, de a teljes falu elszegényedett	200
					„Vágás” és „Alszeg” – két mélyszegény zóna, Etéd faluhoz tartoznak	400	
Korond – Corund	Hargita	-1,97	-2,73	27,66	Corund	„Ölves” és „Sokad”, két szegregált és mélyszegény zóna, Korond falú szélein vannak	400

Nagygalambfalva – Porumbeni	Hargita	-0,05	-2,58	17,32	–	„Vadgalambfalva”, területileg fokozottan szegregált, mélyszegény, izolált a község másik két falvától	150
Parajd – Praid	Hargita	1,34	-1,92	17,83	Praid	Praid – Parajd – a falu szélén	240
					Ocna de Sus	Ocna de Sus – Felsőakna – a falu szélén, aránylag szegény	150
						Ocna de Jos – Alsóakna – a falu szélén	100
Románandrásfalva – Säcel	Hargita	7,63	3,56	22,44	Vidăcut	Vidăcut – Hidegkút – a teljes falu szegény és szegregált	300
Siménfalva – Simonești	Hargita	3,57	0,64	18,72	Șimonești	Három szegényebb része van Siménfalvának, ezek közül legnagyobb a „Domb” zóna, „Alszeg” és „Felszeg” kisebbek	200
					Chedia Mică	Chedia Mică – Kiskede – a teljes falu szegény és szegregált	40
					Nicoleni	Nicoleni – Szentmiklós – összekötve Siménfalvával, a falu szélén	50
					Rugănești	Rugănești – Rugonfalva – a falu több része szegény	200
					Turdeni	– (előregedett falu)	–

Székelyderzs – Dârjiu	Hargita	4,22	0,81	20,85	–	Mujna – Muzsna – a falu szélén	100
Újszékely – Secuieni	Hargita	2,89	1,51	18,64	Eliseni	„Templom- puszta”, „Szöllőpuszta” és „Kancsó” – három mélyszegény része Eliseni – Szenterzsébet falunak, szegregált, de nem izolált zónák	600

10. táblázat. Maros megye deprivációs mutatói

Község	Alacsony jövede- lem- és munka- nélküli- ség-index 2015	Deprivált lakható- ságviszo- nyok- index 2015	% Alacsony iskolázott- ságú lakosság (INS, Népszámlá- lás 2011)	% Roma (INS, Nép- szám- lálás 2011)	Marginalizált zónákat tartalmazó falvak a 2016 Világbank Atlasz (Népszámlála- si adatok)	Marginalizált, roma többségű zónák – 2016 United Networks terepkutatás	A margina- lizált zónák esztimált lakossága – United Networks 2016
Csatófalva – Viișoara	5,34	3,78	38,43	31,90	Viișoara	Viișoara – Csatófalva – a falu szélén, aránylag szegény zónák	200
					Ormeniș	Ormeniș – Örményes – a teljes falu elszegényedett, nehezen megközelíthető	200
					Sântioana	Sântioana – vannak aránylag szegény részei	–

Mezőpanit – Pănet	-2,50	-0,93	19,97	8,80	Cuieșd	Cuieșd – Kövesd – a falu nagyrésze aránylag szegény	800
					–	Hărtău – Harcó – a falu szélein	50
Sóvárad – Sărățeni	-0,19	0,37	27,23	14,74	Sărățeni	„Ólikat” – a falu szélén, mélyezően és szegregált, de nem izolált	500
Szászskézd – Saschiz	3,93	2,67	25,56	8,96	Saschiz	Saschiz – Szászskézd – a falunak vannak aránylag szegényebb részei	–
					Mihai Viteazul	Mihai Viteazul – elszegénye- dett rész a falu szélén	100
Szásznádas – Nadeș	4,81	1,70	33,88	18,40	Nadeș	Nadeș – Szásznádas – a falunak vannak aránylag szegényebb részei	–
					Țigmandru	Țigmandru – elszegényedett részek a falu szélén	100
Zăgor – Zăgăr	8,12	1,87	26,93	38,40	Zăgăr	Zăgăr – Zăgor – a falunak vannak szegényebb részei, de nem szegregált	–
					Seleuș	– (nehezen megközelíthe- tő, de nem elszegényedett)	–

SZAKIRODALOM REFERENCES

1. CASPIS – National Commission for Combating Poverty and Promoting Social Inclusion – (2004). *Indicators of Social Exclusion/Inclusion*. Bucharest: CASPIS.
2. Czirfusz, M., Kovács, K. és Tagai, G. (2013). *Development and Mapping of Social Exclusion Indicators*. Working paper within the *The Territorial Dimensions of Poverty and Social Exclusion in Europe* program of the European Commission. EPSON, Applied Research 2013/1/24.
3. Horváth, I. (szerk.) (2017). *Cartografierea comunităților de romi din România (SocioRoMap)*. Cluj-Napoca: ISPMN.
4. Kertesi, G. és Kézdi, G. (1997). *Cigány etnikai gettók. Az 1990. évi népszámlálás számlálókörzeti adatai alapján készült elemzés*. Budapest: TARKI.
5. Ladányi J. és Virág, T. (2009). A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában. *Kritika*, július–augusztus, http://www.kritikaonline.hu/kritika_09julius-aug_ladanyi.html. (5.08.2017).
6. Ladányi, J., Csanádi, G., Csepeli, G., Szelényi, I., Nemeskéry, A. (2010). *Társadalom és térszerkezeti átlalakulások. Válogatott tanulmányok*. Budapest, TAMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-0043.
7. Ladányi, J. és Szelényi, I. (2001). *A kirekesztettség változó formái*. Budapest: Napvilág Kiadó.
8. Popescu, L. (2006). Child Care, Family and State in Post-Socialist Romania. In M. Mesner, and G. Wolfgruber (eds): *Politics of Reproduction at the Turn of the 21th Century; the Cases of Finland, Portugal, Romania, Russia, Austria, and the US*. Innsbruck: StudienVerlag, pp. 109–127.
9. Rat, C. (2009). The Impact of Minimum Income Guarantee Schemes in Central and Eastern Europe. In A. Cerami and P. Vanhuysee (eds.): *Post-Communist Welfare Pathways: Theorizing Social Policy Transformations in CEE*, Basinstoke: Palgrave Macmillan, pp. 164–181.
10. Rat, C., Tobias, A., Veres, V. (2015). Mapping Deprivation in Rural Areas from Transylvania. Reflections on a Methodological Exercise. *Studia UBB Sociologia*. 60(2): 85–113.
11. Sandu, D. (2005). *Comunitățile de romi din România. O hartă a sărăciei comunitare prin sondajul PROROMI*. [Roma Communities in Romania. A Community-Poverty Map Based on the PROROMI Survey]. Bucharest: The World Bank. http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/PROROMI__Comunitatile_de_Romi_din_Romania_187.pdf (01.09.2015).
12. Sandu, D. (2011). Disparități sociale în dezvoltarea și în politica regională din România, *International Review of Social Research*, 1(1): 1-30.
13. Sandu, D. (2013). Romanian Migration in the Frame of the East-West Migration System: Understanding Its Near Future. Workshop on labour market liberalization, 11th of October 2013, The Hague. <https://sites.google.com/site/dumitrusandu/>. (2. 04. 2014).
14. Simler, K. (coord.) (2014). *Poverty Mapping in Romania Making Better Policies through Better-Targeted Interventions*, Raport Comisia Europeană și Banca Mondială.

15. Simler, K. (2016). *Pinpointing Poverty in Europe. New Evidence for Policy Making*. Washington: The World Bank.
16. Standing, G. (2007). *Labour Recommodification in the Global Transformation*. In A. Bugra and K. Agatan (eds.) *Reading Karl Polanyi for the 21st Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
17. Swinkles, R., Stănculescu, M., Anton, S., Koo, B., Man, T., Moldovan, C. (2016). *Atlasul zonelor urbane marginalizate*. București: The World Bank.
18. Teșliuc, E., Grigoraș, V. și Stănculescu, M. (2016). *Atlasul zonelor rurale marginalizate*. București: The World Bank.
19. Vincze, E. (2013). *Socio-Spatial Marginality of the Roma as a Form of Intersectional Injustice*. *Studia UBB Sociologia*, 58(2): 217-243.
20. Vincze, E. and Hossu, I. (eds.) (2014). *Marginalizarea socio-teritorială a comunităților de romi în România [The social and territorial marginalization of Roma communities in Romania]*. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene.
21. The World Bank (2009): *Report on the Law on the Minimum Income Guarantee in Romania 2002-2009*. Washington: The World Bank.
22. Zamfir, E. és Zamfir, C. (1993). *Tiganiii între ignorare și îngrijorare*. București: Alternative.